

פרשת האזינו | הרב אליעזר קשתיאל

שותפות האדם והקדוש ברוך הוא בתשובה

התשובה- מצווה שלא בשליטתנו

פרשת האזינו היא פרשה קצרה ויש בה הרבה תוכחה ואזהרות. במרכזה של פרשת ניצבים מופיעה פרשייה חשובה, פרשיית התשובה¹:

"וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעַתָּ בְּקוֹל... וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבְּצֶךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצֶךָ... וּמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לִבְבְּךָ... וְאַתָּה תִּשָׁב וְשָׁמַעַתָּ בְּקוֹל ה' וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו... תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ... כִּי תִשָּׁב אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ"

בפסוקים האלו, הפועל 'לשוב' חוזר הרבה פעמים. הפרשייה הזו קוראת לנו לתשובה. בתוך העניין של התשובה יש שני צדדים. צד אחד הוא הצד שלנו, שאנו צריכים לשוב אל ה'. הצד השני הוא שהקדוש ברוך הוא פועל- הוא עצמו שב אלינו ועושה תשובה, עד כדי כך שמופיע ביטוי קיצוני- הקדוש ברוך הוא יעשה לנו ברית מילה בלב. יש פה התערבות אלוהית מאוד משמעותית.

כלומר, תשובה זה תהליך שהוא דורש שיתוף פעולה בין מעשי אדם למעשי שמיים. במצוות אחרות אנו אחראים לבד. אם רוצים לעשות מצווה עושים מצווה- רוצים, שמים טלית. רוצים, שמים תפילין. אבל מצוות התשובה היא מצווה שונה. היא כורכת אתה מעורבות גדולה של הקדוש ברוך הוא. לכן אנו רואים שבימי התשובה אנו מרבים בתפילה, כמו שאומר הרמב"ם²:

"מְדַרְכֵי הַתְּשׁוּבָה לְהִיּוֹת חֶשֶׁב צוּעֵק תָּמִיד לִפְנֵי הַשֵּׁם בְּבָכִי וּבְתַחֲנוּנִים"

מי שמניח תפילין ונוטל לולב לא צועק, למה העושה תשובה צועק? את מצוות התשובה אי אפשר לעשות לבד, צריך את הקדוש ברוך הוא שיעזור לשוב ולכן דרכו של השב בתשובה לצעוק. אנו לא יכולים לחזור לבד בתשובה.

תשובה באמת, זה קודם כל לטהר את הנפש ולנקות את כל האישיות. אדם לא יודע שהוא ניקה את האישיות שלו, את הרגשות שלו, את המחשבות שלו ואת הרצונות שלו. אפשר לשנות כל מיני מעשים, אבל אי אפשר לדעת אם שהאישיות השתנתה, זה מעבר לשליטה של האדם. או בלשון הרב קוק³:

"והנה אין האדם שליט ברוח לדעת עמקי הלב"

אדם עושה תשובה ואומר שהוא לא יעשה את זה יותר. מישהו יכול לומר שיותר הוא לא יעשה את זה? הרי זה חלק ממצוות התשובה, לקבל לעתיד, להיות בטוח שזה לא יקרה שוב. אך כיצד אפשר לדעת כזה דבר?

¹ ספר דברים, פרק ל', פסוקים ב'י'.

² הלכות תשובה, פרק ב', הלכה ד'.

³ עולת ראיה, כרך ב', עמוד שנ"ג.

העתיד של האדם הוא נעלם! אולי האדם לא יוכל לעמוד בפני התעוררות של היצר שתבוא עליו? אף אחד לא בוחן את הכליות בלב של עצמו. אף אחד לא יודע בוודאות באמת יקרה לו, עם כל החרטה והרצון לתקן. הקדוש ברוך הוא היחיד שיודע אם חזרנו בתשובה שלימה. בווידיים שנאמר ביום הכיפורים נגיד⁴:

אתה יודע רזי עולם, ותעלומות סתרי כל חי, אתה חופש כל חדרי בטן, ובוחן כליות ולב.

יותר מזה, תשובה זה רצון לתקן את העבר. לא רק לתקן את העתיד, אלא לתקן את מה שהיה. איזה אדם מסוגל לתקן את מה שהיה. עבר זה דבר שאי אפשר לשנות. זה מחוץ לשליטה שלנו. איך אפשר לגעת בעבר? מרחב התשובה הוא מרחב גדול יותר ממעשה ידי אדם. מצוות תשובה היא מיסודה לא בידנו לגמרי. אף אחד לא יכול להגיד שהוא יכול לתקן את הכל לבד, אין לנו שליטה על זה. בקושי יש לנו שליטה על ההווה, אז קל וחומר שאין לנו שליטה על העבר ועל העתיד.

הכרה בצורך של עזרה מהקדוש ברוך הוא

לכן בפרשת השבוע מצוות תשובה מופיעה כשיתוף פעולה. לא רק בפרשת השבוע, אלא גם כפי שאנו נפגשים במצוות תשובה בימים האלה, אנו מרבים בתחנונים ובבקשות ואנו מודים בעובדה שאנו לא יכולים לבד. אנו יכולים להגיע לנקודה מסוימת, אבל יש מערכה שלימה שלא בידנו המצריכה התערבות אלוקית.

צריך למול את הלב. זה מזכיר לנו ברית מילה. זה אירוע המחדד מבטא מאוד משהו הבא אליך מבחוץ. אף אחד לא יזם את ברית המילה שלו ואף אחד לא היה מודע לכך, עשו לו ברית מילה בלי לשאול אותו. אנו מזמינים את הקדוש ברוך הוא ומבקשים ממנו למול את הלב. יש דברים שאנו לא יכולים לעשות לבד. זה מהפכני מדי בשבילנו.

אנו מבקשים מהקדוש ברוך הוא שיטהר ליבנו מפני שאנו לא יודעים להיטהר לבד ללא עזרה. כמו שכתוב בגמרא⁵:

"מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל:"

הנמכת ציפיות בבקשת הרחמים

זה מביא אותנו לסוגיה חשובה הרמוזה בפרשת השבוע שלנו⁶:

"וְיָשֵׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתֶךָ וְרַחֲמֶךָ"

ה' משיב אותנו אליו ומרחם עלינו. אנו בימים של רחמים⁷:

"אל מלך, יושב על כיסא רחמים"

⁴ סדר הווידוי בתפילת יום כיפור.

⁵ מסכת יומא, דף פ"ה, עמוד ב'.

⁶ ספר דברים, פרק ל', פסוק ג'.

⁷ מתוך "ג מידות.

אנו חוזרים ומשננים את י"ג מידות הרבה פעמים. נזכיר הרבה את הרחמים, גם בתפילות, גם בבקשות וגם ברצונות. מהי בקשת רחמים? עכשיו צריך לעשות תשובה ולהעביר ביקורת עצמית, לעשות בדק בית ולעשות שינויים. מה הקשר של הרחמים? לכאורה, רחמים זה הנמכת ציפיות. זה ילדותי ולא בוגר לבקש רחמים. אי אפשר שהקדוש ברוך הוא יוותר על העקרונות שלו בשביל שאנו נצליח. אנו לא מוכנים לוותר על הערכים ועל העקרונות שלנו בחיים, אז הקדוש ברוך הוא לא צריך לעשות את זה בשבילנו? כמו שהוא לא ריחם בעבר:

"ולירושלים עירך ברחמים תשוב, ותשכן בתוכה כאשר דברת"

פעמיים הקדוש ברוך הוא לא ריחם על ירושלים. אז אנו מבקשים מהקדוש ברוך הוא שיוריד ציפיות מירושלים, להתפטר ולוותר לירושלים? למה שהקדוש ברוך הוא יוותר, הרי הוא לא ויתר בעבר? אדם שמוותר הוא אדם חלש.

מידת הרחמים רמוזה בשם י-ה-ו-ה. ה' אל רחום וחנון. זה השם הכי קדוש ועליון מכל השמות, אנו לא מוציאים את השם הזה בפה. הדבר הכי עליון מסמל ויתורים וכניעה לחולשות?

מידת הרחמים כיתד קטנה

רחמים זה לא בקשת ויתור אלא זה בקשה לשיתוף פעולה ולעזרה מאחורי הקלעים⁸:

"אבינו, אב הרחמן, המרחם, רחם-נא עלינו ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל"

יש פה בקשת רחמים מובהקת. אנו רוצים את כל התורה, תן לנו קצת להבין ולהשכיל. אנו רוצים לקיים את כל המצוות, ולא מוכנים לוותר על אף אחת. אז אנו מבקשים עזרה מאחורי הקלעים, עידוד וכוחות. לפתוח לנו את העיניים ואת הלב. אנו לא מבקשים הקלות אלא עזרה מיוחדת ועדינה. עזרה של מישהו הנותן לך תמיכה במקום שאתה לא מצליח לבד, אבל זה לא במקום המאמץ שלנו.

כשמטיילים בוואדיות ונחלים, לפעמים צריך לטפס על איזה סלע קשה, ויש שם יתד קטנה בדיוק במקום הנכון העוזרת לאדם לעלות, ללא היתד הוא היה נתקע. רחמים זה עזרה קטנה המגיעה במקומות הקטנים שאי אפשר להסתדר בהם לבד. במקומות החלקים מחכה לנו יתד, שעוזרת לנו לעלות. בקשת הרחמים, זה המעורבות האלוקית העדינה והמעודדת העוזרת לנו לנוע קדימה, הקדוש ברוך הוא עוזר לנו להתקדם. זה לא ויתור, זה לא במקום ההתקדמות שלנו. מפני שיש מידת רחמים אנו לא מוותרים. אנו מתחזקים על ידי מידת הרחמים, מידת הרחמים מחזקת את הדרישות שלנו מעצמנו.

הדברים הנסתרים ממנו

אנו מתפללים להצליח להתמודד במרחב שמעבר ליכולת שלנו, וזו מצוות התשובה. היא מצווה מעבר ליכולת שלנו שאנו חייבים בשביל לקיים אותה את הרחמים והעזרה. זה לא מפני שאנו מוותרים לעצמנו, אלא מפני שתשובה זה דבר ענק. אפשר לנסות לשנות הרגלים ומעשים אבל זה לא מטהר את הלב, יש כאן דבר נסתר⁹:

⁸ מתוך ברכות שמע, ברכת אהבה.

⁹ ספר דברים, פרק כ"ט, פסוק כ"ח.

"הַנְּסֻתָּה לַח' אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגִלָּה לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:"

רק הקדוש ברוך הוא יודע את הנסתרות ולכן אנו צריכים רחמים. אנו מבקשים רחמים- דחיפה ופתיחת עיניים.

'אל מלך יושב על כיסא רחמים'- זו שיטת הנהגה. כך הקדוש ברוך הוא מנהל את עולמו. זו שיטה הנותנת עזרה כל הזמן למי שרוצה להתקדם. מי שעושה צעד קדימה מגלה שהוא עשה שלושה צעדים. רחמים זה הזדמנות, זה צ'אנס ותקווה. זה דברים המשדרגים את מה שאתה עושה.

'לירושלים עירך ברחמים תשוב'- זה לא בקשה להוריד ציפיות מירושלים. אנו לא מוותרים על השראת השכינה. אנו מאוד נתאמץ לבנות את ירושלים, אבל בסוף יש השראת שכינה ואנו לא יודעים איך. אפשר לבנות ירושלים לגמרי, אבל אנו לא יכולים להוריד את השכינה. זה רק ממרומים וזה מגיע רק ממקום של רחמים. את ממד השכינה שמעבר להשגתנו וליכולתנו, אנו רוצים שהקדוש ברוך הוא יעשה, שהוא יעזור לנו בדרך, שהוא ייתן לנו כיוון ודרך.

ההשתדלות שלנו בתשובה

יש פה שיתוף פעולה שעד עכשיו דיברנו על צד אחד שלו, הצד של התרומה של הקדוש ברוך הוא בתהליכי התשובה והרחמים. אבל רש"י שיש כאן צד הפוך¹⁰:

"וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתֶךָ וְרַחֲמֶךָ"

לכאורה, רש"י אומר שהיה צריך להיות כתוב 'השיב את שבוּתך', למה כתוב שהקדוש ברוך הוא בעצמו שב? הקדוש ברוך הוא צריך לעשות תשובה? רבותינו למדו שהשכינה יחד עם ישראל בגלותם. כשנגאלים ישראל, זה גאולה לשכינה. יש פה עוד קומה ביחסי הגומלין ביננו לבין ריבוננו של עולם. כשאנו נגאלים גם הוא נגאל. כשאנו עושים תשובה גם הוא עושה תשובה. כשאנו עוברים תיקון גם השכינה עוברת תיקון. הקדוש ברוך הוא מתגלה בעולם על ידי ישראל.

'שמך הגדול והקדוש עלינו קראת'- השם של הקדוש ברוך הוא נקרא עלינו. אם אנו בירידה השם שלו בירידה. המסרים שלו בירידה והתורה שלו בירידה. אם אנו בהתעלות שמו של הקדוש ברוך הוא בהתעלות.

כשאנו מבקשים מהקדוש ברוך הוא להתקדם, אנו מבקשים גם עליו. כשאנו נתקדם, זה תהיה התקדמות גם לשמו של הקדוש ברוך הוא. גם הקדוש ברוך הוא יוצא מגלות, וזה מרכיב מאוד מרכזי בתפילות שלנו במיוחד בימים האלה¹¹:

"אבינו מלכנו, עשה עמנו למען שמך."

אם אנו בירידה והקדוש ברוך הוא לא עוזר לנו, ההתגלות שלו בעולם גם היא חסרה¹²:

"זכרנו לחיים, מלך חפץ בחיים, וכתבנו בספר החיים, למענך אלוקים חיים."

¹⁰ ספר דברים, פרק ל', פסוק ג'.

¹¹ מתוך אבינו מלכנו.

¹² הוספות של עשרת ימי תשובה בתפילת שמונה עשרה.

למענך- אם לנו חסרים חיים רוחניים ומוסריים, אם החיים האנושיים שלנו בירידה ואין לנו מספיק עזרה ותמיכה, אז זה הפרצוף של הקדוש ברוך הוא בעולם. אם אנו נראים רע ההתגלות של הקדוש ברוך הוא נראית רע. אנחנו ראי של ההתגלות האלוקית ומה שקורה לנו מראה מה המצב של ההתגלות האלוקית בעולם.

התפילות והתחונות הן חלק בלתי נפרד מהימים האלו, זו מצווה הדורשת שותפות. עד כדי כך שיש כאלה הטוענים שהרמב"ם אומר שאין מצווה לעשות תשובה. שיטת הרמב"ם היא שאין מצווה לתשובה, אלא להתוודות. הקשו עליו למה הוא לא אומר שיש מצווה לעשות תשובה על ידי וידוי. אפשר לתרץ שתשובה זה לא מצווה, אף אחד לא יכול לעשות תשובה, זה דבר המצריך עזרה. אפשר להתוודות ולהתחרט, אבל את כל התשובה כולה, אי אפשר לעשות ללא הקדוש ברוך הוא.

על פי הרמב"ן התשובה מאוד גבוהה. צריך לעשות את כל המאמצים שלך והקדוש ברוך הוא יעשה את שלו¹³:

"בא לטהר מסייעין אותו"

הצורך בהתערבות של הקדוש ברוך הוא

"לֹא בְּשִׂמְיִם הוּא לֹאמַר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשְּׂמִימָה וְיִקְחֶנָּה לָנוּ וְיִשְׁמַעְנוּ אֶתְּהָ וְנַעֲשֶׂנָּה:"¹⁴

בעל הטורים אומר ש'מי יעלה לנו השמימה' זה ראשי תיבות 'מילה'. בשביל לעלות לשמיים צריך מילה, שזה קודם כל ברית מילה, צריך את ההתערבות הזאת. מילה=מילים. צריך להתפלל לדבר ולהתוודות. 'מי יעלה לנו השמימה' זה סופי תיבות זה י-ה-ו-ה. צריך את מידת הרחמים. בשביל לעלות לשמיים אנו צריכים משהו עליון שיעזור לנו, לבד אנו לא יכולים.

המוזיקה של 'ה' אל רחום וחנן' זו מוזיקה של תנועה, של דחיפה. זה דוחף אותך קדימה. יש על מי לבנות ויש גל שאפשר להשתמש בו ולהיעזר בו- 'כי אתה בעל סליחות ובעל הרחמים'. המעורבות והשותפות האלוקית אתנו רמוזה בפסוק החותם את ההפטרה¹⁵:

"בְּכָל צָרְתֶם (לא) לֹא צָר"

אנו קורים את המילה 'לא' עם ו'. כשלנו יש צרה, גם הקדוש ברוך הוא בצרה. כשאנו בירידה גם הקדוש ברוך הוא בירידה. כשאנו במצוקה גם ההתגלות האלוקית בעולם במצוקה. **המדרש** אומר שזה כמו שני תאומים המרגישים אחד את השני בתחושות מיוחדות ביניהם. כך אנו והקדוש ברוך הוא. הוא מרגיש אותנו והוא אתנו ביחד¹⁶:

"עמו אנוכי בצרה"

הדברים האלו יגיעו לשיאם בחג הסוכות, אחרי ימי התשובה שעבדנו ביחד ואנו יוצאים ביחד מצרה לרווחה, נחזור על ביטוי 'הושע נא, אנו והו הושיענא'. מי זה והו? **תוספות** אומרים שזה הקדוש ברוך הוא, שגם הוא

¹³ מסכת יומא, דף ל"ח, עמוד ב'.

¹⁴ מסכת יומא, דף ל"ח, עמוד ב'.

¹⁵ ספר ישעיהו, פרק ס"ג, פסוק ט'.

¹⁶ מסכת גיטין, דף ז', עמוד א'.

נושע. כשאנו נושעים גם הקדוש ברוך הוא נושע. כשאנו שמחים ומתקדשים, גם ההתגלות האלוקית בעולם שמחה ומתקדשת ומתגלה יותר. ולכן חלק מהפיוטים של ההושענות מדגישים את הנתיב הזה שהקדוש ברוך הוא יוצא אתנו מהגלות. הקדוש ברוך הוא שולח אותנו לכל מקום, כשאנו נגאלים הוא נגאל אתנו¹⁷:

"מביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה... ראה בעינינו וריבה ריבנו וגאלנו גאולה
שלמה למען שמך... "

בתפילת ראש השנה זה יהיה מאוד בסימן 'למען שמו', למען מלכותך והתגלותך בעולם¹⁸:

"תמכתי את יתדותי בשלוש עשרה תיבות"

שלוש עשרה תיבות אלו י"ג מידות של רחמים העוזרים לנו בטיפוס. לא במקום המאמץ, אלא שיתוף פעולה ביחד. בקטעים הקשים הקדוש ברוך הוא יהיה מאחורה.

בעזרת ה' מאמצי התשובה יישאו פרי ואנו נשתנה ונגדל ונטפס במקום שכל אחד יכול לצמוח, לצעוד גדולים קדימה. ברכת ה' עליכם בכל מעשה ידיכם.

¹⁷ מתוך תפילת שמונה עשרה.

¹⁸ מתוך הווידוי של סוף תפילת נעילה.